

positivismens indflydelse i slutningen af det 19. århundrede (A Century of Latin American Thought, Cambridge, Mass., 1945, rev. ed. 1961) og den opposition mod kirken, som blev et resultat heraf, er heller ikke omtalt, og Crawfords bog er ikke medtaget i den ellers udførlige bibliografi.

Mere afgørende er det nok, at visse grundlæggende synspunkter er blevet fastholdt. Således synes Mecham at forestille sig »kirken« som en monolitisk organisation i de latinamerikanske lande. Denne opfattelse kunne måske forekomme rimelig i 1934, men udviklingen siden har klart vist de dybe spændinger, der gør sig gældende mellem kirkens forskellige sociale lag. Det giver en helt utilstrækkelig vurdering kun at betragte relationerne mellem kirke og stat så at sige på »højeste plan«. Heller ikke giver forf. nogen analyse af de ejendommelige forskelle, som gør sig gældende i kirkens stilling i de forskellige latinamerikanske lande. Det fremgår af fremstillingen, at der er en afgørende forskel imellem f. ex. Colombia og Peru på den ene side og Chile og Brasilien på den anden, men der gøres intet forsøg på at redegøre for baggrunden for disse forskelle.

I det hele taget indeholder fremstillingen meget få sammenligninger mellem udviklingen i de forskellige lande. Bortset fra en indledning om kolonitiden bliver mere generelle synspunkter egentlig kun anlagt i det meget interessante afsnit om pavens stilling til de latinamerikanske landes uafhængighedsbestræbelser i de første årtier af det 19. århundrede. Hovedvægten i fremstillingen ligger på en omhyggelig redegørelse for udviklingen i hvert enkelt land, og det overlades til læseren at drage sammenligningerne.

Det har med disse bemærkninger ikke været hensigten at underkende Mechams værk. Det indeholder et væld af solide oplysninger, og det er stadig et standardværk. Blot er det rimeligt at gøre sig klart, at der er tale om et ældre standardværk.

NIELS AMSTRUP

JOHNY LEISNER: Europas historie i det 19. århundrede. I. København, Jørgen Paludans Forlag, 1967. 419 s. 24,75 kr.

Fremkomsten af første del af Johnny Leisners planlagte værk om Europas historie i det 19. århundrede må af alle, der beskæftiger sig med den nyere tids historie, betragtes som en glædelig begivenhed. I mange årtier er danske historikere vejet tilbage fra den i og for sig naturlige, men samtidig yderst krævende opgave at præsentere sammenfattende og selvstændige fremstillinger af større perioder i den europæiske historie. Leisner har haft den fornødne blanding af mod, energi og viden, og selv om det endnu er for tidligt at vurdere hans syn på det 19. århundrede som historisk periode, så fremtræder det nu foreliggende bind som et afsluttet hele, som giver læserne rige muligheder for at tage stilling til arbejds måde og resultater.

I bogens forord siges det, at »hovedbestræbelsen har været at søge fortiden belyst gennem en konfrontation mellem idé og virkelighed«, og ideerne præciseres nærmere som »de forestillinger, der i en bestemt periode gør sig gældende, hvad angår f.eks. verdensbilledet, det økonomiske system, forholdet mellem stænder og klasser etc.« (s. 7). I fortsættelse heraf anlægges en sontring mellem

bogens generaliserende og differentierende afsnit, hvor det generaliserende opfattes som »almeneuropæiske strømninger og tendenser«, og hvor det differentierende er konkretiseret i skildringen af enkelte samfunds historie og af de internationale relationer. Dette oplæg er således i god overensstemmelse med Ottar Dahls opfattelse af, at historievidenskabens hovedopgave er at undersøge, hvorledes det generelle manifesterer sig og varierer i det konkrete. Imidlertid forekommer det, at J. L. i sin videre argumentation svækker den således formulerede sondring, idet han (s. 8) erklærer, at det er hans overbevisning, »at det er en illusion at betragte Europa i denne periode som en helhed, og at en generaliserende fremstillingsform . . . . meget nemt nærmer sig en utilsigtet historieforfalskning«. Det er klart, at J. L. herved har villet tage et forbehold over for holdbarheden af stærkt generaliserende synsmåder: at generalisationer for ham er en art analytiske konstruktioner, ved hjælp af hvilke der ikke kan siges noget værdifuldt eller holdbart om den enkelte stats ydre og indre muligheder eller vilkår. Men konsekvensen af denne betragtningsmåde bliver let, at man placerer sig i en situation, hvor det ikke længere har noget formål at opfatte og skildre en periodes historie. De historiske begivenheder holdes alene sammen af en tids- og stedsbunden ramme, inden for hvilken der ikke kan påvises nogen indre logik eller konsekvens, hvor man m.a.o. mangler en relevant skelnen mellem væsentligt og uvæsentligt.

I god overensstemmelse med forfatterens grundsyn er fremstillingens tyngde at finde i de detaljerede beskrivelser og vurderinger af situationer, begivenheder og personer. Tilsyneladende ubesværet bevæger J. L. sig suverænt i periodens litteratur, filosofi eller videnskabsteori, samtidig med at han afslører et imponerende kendskab til den relevante historiske litteratur. Sjældent finder man en periodefremstilling, hvor der mere omhyggeligt er redegjort for, hvorfra inspiration og synspunkter er hentet – J. L. har kunnet tillade sig denne krævende fremstillingsform, fordi han er uhyre belæst og kan anvende, hvad han har læst. Der lægges f.eks. ikke skjul på, at Charles Webster er blandt favoritterne. Websters rehabilitering eller rettere opdagelse af Castlereagh og hans deraf afhængige reduktion af Metternichs rolle som Wienerfredens skaber og oprettholder har i fuld udstrækning fundet vej til fremstillingen. Men selv om J. L. i denne og i en række andre vurderinger bevæger sig ad stier, som allerede er betrådt af andre, så tilføjer han – for den læser, som er mindre vidende end han selv (og hvem er ikke det?) – en lang række nye og relevante træk, der belyser tidsrummet 1815-1834.

I en bog af denne art vil det for de fleste således være nyt at møde en omfattende gennemgang af det intellektuelle liv. Illustreret med citater, som er sat på plads gennem andres eller egne vurderinger, rummer fremstillingen et selvstændigt afsnit på knap 100 sider, om de ideer der opstod inden for den europæiske kulturkreds. Man kunne hævde, at hvad der her behandles alene er finkulturen – J. L. er selv inde på denne betragtning, når han i sin gennemgang af den begyndende tyske nationalisme påpeger, at ideen endnu kun havde fænget i visse intellektuelle og studentikose milieuer, men at »en kim var lagt, der skulle vise sig at være særdeles levedygtig, da den senere i århundredet virkelig fandt næring i en folkelig jordbund« (s. 93). Men er interessen således koncentreret om det intellektuelle liv, forstået som de intellektuelles nye tanker,

så får læseren til gengæld god besked om, hvad der – inden for denne snævre, men indflydelsesrige cirkel – rørte sig i tiden.

Over for idernes verden stilles »virkelighedens«, som især søges anskuet gennem en række enkelt-situationer, i hvilke der træffes beslutninger, som har betydning for eftertiden, eller i hvilke der handles således, at det er muligt at sige noget om de handlendes intentioner og betydning. I denne sammenhæng tillægges de agerende personer en fremtrædende rolle. Nævnt er allerede Castlereagh og Metternich, men hertil kommer en lang række kendte eller glemte personer, som placeres og vurderes ud fra deres forbindelse med og indflydelse på politiske handlinger og begivenhedsforløb. I vid udstrækning karakteriseres disse mennesker, ofte under anvendelse af ikke helt præcise udtryk: Alexander I var en blanding af »genialitet og charlatanisme«; Lafayette var »den internationale revolutions inkompetente generalstabschef«; om Karl X hedder det: »Hans ridderlighed, hans retskaffenhed og hans devote katolicisme gik godt i spænd med reaktionens gotik, men alle hans kvalifikationer kunne ikke opveje hans katastrofale stupiditet, der fik ham til med næsten søvngængeragtig sikkerhed i enhver tænkelig situation at handle forkert« (s. 207).

Prisen for fremhævelsen af de agerende er i nogen grad, at de faktorer, som ikke dirigeredes af den politiske og evt. den intellektuelle elite, træder i baggrunden. Ganske vist redegøres der i afsnittet om restaurationstidens samfundsstruktur for erhvervsforhold og samfundstyper, men det er åbenbart, at J. L. i første række har ønsket at skildre de af ham fremdragne begivenheder som produkter af menneskelig adfærd og således, at den relevante menneskelige adfærd må søges hos de relativt få beslutningstagere. Det er vel netop denne antagelse, som betinger J. L.s bestræbelser på at konfrontere ide med virkelighed. De agerende personer var i langt de fleste tilfælde netop mennesker, som stod det intellektuelle liv nær, og som derfor havde muligheder for at gribe eller forkaste de i tiden formulerede ideer.

På trods af – eller måske netop fordi – J. L.s bog ikke bevæger sig ad de tankebaner, som i mange år har præget en betydelig del af såvel den danske som den internationale historievitenskaber, er den en guldgrube for den, der ønsker konkret viden om det tidlige 1800-tals historie. Det er langt fra nogen lettilgængelig bog, men såfremt man i forvejen mener at have en opfattelse af disse årtiers historie, vil man med stort udbytte kunne dykke ned i de behandlede problemer – og så skal det såmænd nok vise sig, at den opfattelse, med hvilken man møder bogen, ikke holder stik eller kan suppleres og nuanceres, når den konfronteres med Leisners del af virkeligheden.

Af disse grunde er der da rig lejlighed til at glæde sig over første del af Europas historie i det 19. århundrede. Med spænding vil man afvente det (eller de?) følgende bind, hvor man må formode, at dette binds detailstudier sættes ind i et mønster, således at værket i højere grad kan blive ikke blot beskrivelsen, men tillige struktureringen af 1800-tallets Europa som en ved visse særtræk karakteriseret periode, der gør det muligt og frugtbart at udskille den fra andre forudgående og efterfølgende perioder.

KNUD LARSEN